

MODSTAND FRA NEDEN

Det Fri Universitet i København og muligheden for et kritisk (re)engagement i kunstinstitutionen

I vinteren 2007 udsendte Det Fri Universitet i København manifestet 'Vi har sejret!' og opløste med denne gestus det selvorganiserede, kunstnerdrevne projekt, der siden 2001 havde eksisteret i billedkunstnerne Henriette Heise og Jakob Jakobsens private lejlighed på Nørrebro. Kunstnerne forklarer i manifestet, at hensigten med universitetet aldrig havde været at blive et fast identificer- og repræsenterbart (kunst)projekt, hvilket ifølge Heise og Jakobsen var blevet en realitet i universitetets sidste leveår. I takt med en stadig stigende interesse for kritiske sociale kunstpraksisser oplevede Det Fri Universitet i København oftere og oftere at blive inviteret inden for i etablerede kunstinstitutioner, til at deltage i seminarer og publikationer, der ønskede at fremvise og diskutere kunstneriske repræsentationer af antikapitalistisk modstand og politisk dissens. En gestus, der, ifølge Det Fri Universitet i København, misforstod projektets kritiske selvinstitutionaliseringspraksis og som derfor havde en afpolitiserende og neutraliserende effekt.

Forsøget på kritisk at besætte institutionsformen viste sig vanskelig at praktisere i det lange løb, og den eneste mulige udvej blev, som kunstnerne selv erkender, at slutte projektet. På trods af et ihærdigt forsøg på kreativt og kritisk at bevæge sig med og imod de etablerede institutionelle rammer

Fig. 1.

Trappeopgangen til Det Fri Universitet i København 2001-2007.

var para-institutionen oppe imod kræfter, der uden de store problemer kunne fordreje og uskadeliggøre projektets kritiske agenda. Spørgsmålet er således om Det Fri Universitet i København fremfor at have sejret reelt kan siges at have lidt nederlag. Når det kom til stykket lykkedes det kun midlertidigt og med yderst begrænset samfundseffekt kritisk at okkupere den institutionelle ramme, og spørgsmålet er selvfølgelig også om et kunstværk i det hele taget kan det.

Vel vidende at det er paradoksalt, at jeg som akademisk forsker i et peer-reviewed videnskabeligt tidsskrift forsøger kritisk at afdække en kunstnerisk modstandspraksis, der ønskede at blokere for vidensøkono-

miens instrumentelle produktion af viden og den neoliberale markedslogik, vil jeg på trods af denne 'medskyldige' position i nærværende tekst indkredse den særlige selvinstitutionaliseringspraksis, der blev udviklet på Det Fri Universitet i København i perioden 2001-2007. Jeg vil introducere og analysere nogle af de ideer, strategier og metoder, der lå til grund for projektets modstandspraksis og spørge til den bredere samfundsmæssige effekt. Som jeg vil vise, forsøgte Det Fri Universitet i København som et led i en strategisk og kreativ leg med institutionsformen kritisk at intervenere i den progressive kunstinstitution, der, under betegnelsen New Institutionalism, var optaget af at bruge det institutionelle rum som en platform for samfundskritik.¹ På trods af skalaforskellen og de forskelligartede kritiske greb, metoder og strategier var både Det Fri Universitet i København og den progressive kunstinstitution således interesserede i at anvende den magt, institutionsformen har til at skabe politiske alternativer i en tid, hvor den politiske horisont gradvist var ved at lukke ned som resultat af samfundspolitiske begivenheder som 9/11 og den efterfølgende krig mod terror, hvilket gjorde det svært at skabe alternativer til status quo (jf. Rancière, "uendelig retfærdighed").

Det Fri Universitet i København forsøgte i mikropolitisk skala med udgangspunkt i dagligdagens porøse rammer at tilbageerobre magt gennem en anti-autoritær selvinstitutionaliseringsstrategi, der podede kritisk bevidsthed og hverdagsliv. Mens den progressive kunstinstitution i et bredere makro-politisk perspektiv forsøgte at tage kampen op mod det neoliberale verdensbillede med udgangspunkt i den etablerede institutionelle kontekst. Det Fri Universitet i København forholdt sig dog kritisk til New

1 Den norske kurator og kunstkritiker Jonas Ekeberg introducerede i 2003 betegnelsen New Institutionalism i en publikation udgivet af Office for Contemporary Art Norway. New Institutionalism opstod på baggrund af en forholdsvis lille gruppe nytænkende institutionelle praksisser, der udfoldede sig på en række eksperimenterende europæiske kunstinstitutioner, hvoraf Rooseum i Malmø og München Kunstverein var de mest fremtrædende. New Institutionalism er af flere teoretikere blevet tolket som et særligt nordeuropæisk velfærdsfænomen, der opstod fordi socialdemokratiske regeringer i de pågældende lande aktivt støttede den mere kritiske del af kulturen. Jf. Ekeberg.

Institutionalism, da Heise og Jakobsen mente, at det var nødvendigt at bevæge sig på grænsen af de etablerede institutionelle rammer, fremfor at indgå i og reproducere det allerede eksisterende.

Knap 10 år efter Det Fri Universitet i København og New Institutionalism forsøgte at bruge institutionsformen til at skabe en alternativ kritisk offentlighed, er der dog tegn på, at der igen er ved at blive pustet liv i en række nye kritiske institutionsekspirer, hvilket jeg afslutningsvis vil berøre. En række eksperimenterende kunstinstitutioner er nemlig, i kølvandet på den aktuelle krise, i færd med kritisk at forsøge at generobre kunstrummet og skabe alternative institutionsformater og etablere kritiske para-institutioner, der, på samme måde som Det Fri Universitet i København, krydsbestøver selvorganisering, kollektiv vidensproduktion, ulydighed og radikal pædagogik. De nye forsøg på kritisk re-engagement i kunstinstitutionen viser sig umiddelbart som en form for oversættelse af de modstandsstrategier, der blev udviklet af exodus-institutioner som Det Fri Universitet i København, og spørgsmålet er, om de ikke qua krisen har mulighed for at blive mere levedygtige, et spørgsmål, jeg kort vil belyse.

MELLEML DAGLIGDAGENS STØVSAMLINGER OG SAMFUNDSKRITIK

I foråret 2001 blev døren slået op til den selvorganiserede institution Det Fri Universitet i København, der i de følgende 6 år fandt sted i Henriette Heise og Jakob Jakobsens lejlighed på Nørrebro. Som et kritisk modsvar til vidensøkonomien, der på daværende tidspunkt blev hyldet som den nye store landvinding for den postindustrielle kapitalisme (Hardt), ønskede Det Fri Universitet i København at fokusere på den viden, som faldt uden for den instrumentelle vidensproduktion, der blev defineret på politisk plan. I Det Fri Universitet i Københavns eklektiske og poetisk-legende ordbog "ABZ", der definerer de centrale begreber i universitets arbejde og som figurerer på universitets hjemmeside, kan man under søvn læse:

Det Fri Universitet er et kunstnerdrevet initiativ engageret i at udvikle kritisk bevidsthed og poetisk sprog. Vi accepter ikke den såkaldte ny vidensøkonomi som den formende forståelse af viden. Vi arbejder med vidensformer som er flygtige,

Fig. 2.

Tidligere medlem af Situationistisk Internationale, Peter Laugesen, på Det Fri Universitet i København 2003.

flydende, skizofrene, forsvindende svage, kompromisløst subjektive, uøkonomiske, antikapitalistiske, fremstillet i køkkenet, fremstillet i søvne eller opstået under en fælles udflugt – kollektivt (Det Fri Universitet i København 2001-2007).

Det Fri Universitet i København var et forsøg på at skabe en reel institution for alternative og marginaliserede vidensformer uden for vidensøkonomien. Inspireret af 1970'ernes materialistiske feminisme satte Heise og Jakobsen fokus på det immaterielle arbejde, der finder sted i hjemmet – i køkkenet, i stuen, i soveværelset og mellem mennesker – men som ikke

værdisættes eller kan sælges som en vare i et kapitalistisk markedssamfund (Jakobsen 12). Som en reaktion på, at universiteter verden over blev ensrettet og omstruktureret efter videnskøkonomiske principper og gav køb på grundidéer om frihed og uafhængighed i forskningen, satte Det Fri Universitet i København sig for at underminere den formåls- og markedsorienterede neoliberale retorik. Som bl.a. Franco 'Bifo' Berardi har gjort opmærksom på, beslaglægger videnskøkonomien, eller den kognitive kapitalisme, som 'Bifo' kalder den, ikke blot folks kroppe, men deres sind, nervesystem, begær, følelser og fantasi som produktionsmidler med det resultat, at hele folks liv okkuperes af en abstrakt og fremmedgørende kapitalistisk varelogik. En proces, der ifølge 'Bifo' resulterer i affektive lidelser som stress, angst og depression (Berardi 133). Med enkle midler ønskede Det Fri Universitet i København at blokere for denne udvikling og skabe mulige flugtveje ved at (gen)besætte universitetsformen.

På Det Fri Universitet i København var skellet mellem det intime og det offentlige, det hjemlige og det politiske, kunst og familieliv flydende, og projektet sivede langsomt ud i hele lejligheden. Alle rum og forhåndenværende genstande fik en funktion; køkkenet blev en læsesal, stuen et mødelokale, reolen et arkiv og en boghandel og en madras på gulvet et residency. I modsætning til officielle universiteters fastlagte strukturer, hierarkier og kompetence- og resultatorienterede tankegang, tog Det Fri Universitet i København udgangspunkt i et her og nu, i hverdagens rytmer, rutiner, rod og konflikter. Der var ingen læseplaner, semestre, eksaminer, undervisere eller studerende, og de forskningsprojekter, der blev taget initiativ til hen ad vejen og som naturligt flettede sig ind i dagligdagen i lejligheden, resulterede ikke i artikler, rapporter eller anden form for dokumentation. Det handlede ikke om at akkumulere men om at dele viden. Arrangementerne på Det Fri Universitet i København spændte vidt fra diskussionsgrupper, foredrag, præsentationer af arkivmateriale og filmforevisninger til residencies, udstillingsprojekter og workshops, og den kollektivt baserede vidensproduktion, som fandt sted, var afhængig af de tilstedeværendes interesser, begær, ideer og drømme.² Der blev gennem

2 Den engelske billedkunstner Emma Hedditch, den engelske forfatter og organisator Anthony Davies og den engelske forfatter Howard Slater fungerede som aktive

årene med varierende rytme og intensitet forsket i emner som 'feminisme', 'kultur og økonomi', 'Situationistisk Internationale' og 'medieaktivisme', og som en reaktion på vedtagelsen af antiterrorpakken i 2002, der gav politiet øgede beføjelser i kampen mod terror, hang Heise og Jakobsen, i en sprogløs protest, et langt, gult flugtreb ud af vinduet fra lejligheden på fjerde sal, og satte med denne tavse gestus alle forskningsaktiviteter i bero i næsten et helt år (jf. Heise, Jakobsen og Pedersen).

Som man kan læse under begrebet begær i "ABZ", udsprang projektet af en følelse af utilpashed ved og frustration over den måde, hvorpå viden, arbejde, begær og subjektivitet prædefineres af kapitalismen.

De nævnte aldrig at dét at lære kunne dreje sig om et 'begær efter'. Nej. De lod det ligge så vi ikke indså hvad vores begær kunne være før det var for sent, før vi begærede jobbet og blev følelsesmæssigt forbundet med det (Det Fri Universitet i København 2001-2007).

Men i stedet for at yde modstand i mere traditionel forstand gennem direkte konfrontation, ved åbenlyst at stille krav og kritisere magten, benyttede Det Fri Universitet i København en exodus-strategi, der, influeret af den italienske Autonomia-bevægelses antiautoritære aktioner i 1970'erne, baserede sig på aktiv tilbagetrækning, afvisning og flugt. Fremfor at deltage i kapitalismens spilleregler, der kræver deltagelse, samarbejde, konkurrence, entreprenørskab, kritisk forbrug og konstruktiv kritik (Berardi 177), trak Det Fri Universitet i København sig tilbage med det formål at etablere sit eget autonome og frie universitet uden for den profitorienterede kapitalisme. Gennem selvinstitutionalisering forsøgte Det Fri Universitet i København at afvise de valg, der blev tilbudt, og nægtede at deltage i kapitalismens subjekt-producerende politiske maskine.

medforskere gennem hele universitets levetid og var alle på residency i kortere og længere perioder på Det Fri Universitet. Der ud over bestod deltagerne af en heterogen gruppe af danske og udenlandske kunstnere, intellektuelle og andre 'almindelige' mennesker, der mødte op på baggrund af åbne invitationer til at deltage og dele viden inden for det aktuelle forskningsområde, som Heise og Jakobsen forklarer i udstillingsfolderen *Trauma 1-11. Fortællinger om Det Fri Universitet i København og det omgivende samfund i de sidste ti år*, der blev udgivet i forbindelse med udstillingen af samme navn på Museet for Samtidskunst i 2011.

Fig. 3.

Flugtfabrikken på Det Fri Universitet i København 2002.

Ved aktivt at trække sig væk fra samfundets eksisterende institutioner og skabe sin egen selvdefinerede ramme ønskede Det Fri Universitet i København at generobre viden og begær og at tage kampen op mod prædefinitionen af koncepter og begreber. Fremfor anti-institutionelt at positionere sig med udgangspunkt i etablerede institutioner og derved indgå i allerede etablerede magtstrukturer, åbnede Heise og Jakobsen deres eget subjektive universitet. Med Paolo Virno kan man sige, at Det Fri Universitet i København ikke benyttede flugt som en passiv handling, men som et forsøg på at tage magten i egne hænder. Som Virno formulerer det:

Intet er mindre passivt end flugt. 'At forlade' ændrer de betingelser under hvilke konflikten finder sted, snarere end at foregive den som en horisont, som ikke kan fjernes; det ændrer den kontekst i hvilken et problem opstår, snarere end at håndtere problemet ved at vælge det ene eller andet forhåndenværende alternativ. Kort sagt, 'at forlade' kan anskues som en fritænkende opfindsomhed, der ændrer reglerne og desorienterer fjenden (Virno).³

Ved hjælp af denne handlingsorienterede, radikale ulydighedspraksis forsøgte Heise og Jakobsen under udsagnet "Al Magt til Det Fri Universitet i København" at skabe et antagonistisk rum, hvor alle og enhver frit kunne komme til orde på egne præmisser. I en kritisk-legende gestus og ved hjælp af en simpel, symbolsk talehandling, der erklærede, at "dette er et universitet", ønskede de to kunstnere at eksponere, hvorledes universitetet, som samfundets andre institutioner, ikke er en universel størrelse men en social konstruktion (Jakobsen og Schwarzbart 17).

På mikropolitisk plan investerede Heise og Jakobsen deres liv, familie og dagligdag i et kunstnerisk eksperiment præget af modstridende følelser som optimisme, frustration og magtesløshed. Optimisme over at tage magt over eget liv og etablere et bekræftende og frit rum baseret på kollektiv selvbestemmelse (jf. Heise, Jakobsen og Pedersen). Frustration

3 "Nothing is less passive than flight. The 'exit' modifies the conditions within which the conflict takes place, rather than presupposes it as an irremovable horizon; it changes the context within which a problem arises, rather than deals with the problem by choosing one or another of the alternative solutions already on offer. In short, the "exit" can be seen as a free-thinking inventiveness that changes the rules of the game and disorients the enemy" (min oversættelse).

over den kognitive kapitalismes udbytning af subjektivitet og evne til at gøre 'de kreative' til forbilledlige modeller for den nye kapitalistiske ånd (jf. Boltanski og Chiapello). Magtesløshed over de samfundsmæssige begivenheder, der, med terrorangrebet d. 11. september, indvarslede en tid, hvor den politiske horisont gradvist lukkede ned, og hvor alternativer til status quo blev neutraliseret i samme øjeblik, hvor de tog form. "Der er ikke noget at komme efter", som Anders Fogh Rasmussen retorisk formulerede det efter at han, med støtte fra det yderste højre, blev valgt som statsminister samme år som Det Fri Universitet i København åbnede. I de seks år, Det Fri Universitet i København eksisterede, blev udfordringer af den dominerende konsensus skridt for skridt besværliggjort under dække af 'krigen mod terror', der resulterede i et nyt globalt antioprørs- og kontrolregime (Bolt, *En anden verden* 74). I en tid præget af det, Mark Fisher kalder 'kapitalistisk realisme', blev det praktisk taget umuligt at forestille sig et alternativ til det bestående. Med henvisning til Fredric Jamesons formulering om at det i dag er muligt at forestille sig jordens undergang, men ikke kapitalismens afslutning, peger Fisher på, hvordan den neoliberale kapitalisme har så fast et greb om vores liv og vores bevidsthed, at vi ikke længere kan tænke os til andre måder at indrette verden på (Fisher 2).

At kapitalismen på denne måde okkuperede horisonten for, hvad der er muligt at forestille sig, lagde yderligere pres på selvorganiserede kunstneriske institutioner som Det Fri Universitet i København, der ved hjælp af modhegemoniske strategier forsøgte at afvise det eksisterende verdensbillede og pege på nye politiske horisonter og alternative fællesskaber. Ved kritisk at pøse æstetik og politik og ved drilsk og kreativt at fordreje begreber og sprænge ord gennem tvetydig, poetisk og affektiv sprogbrug eksponerede Det Fri Universitet i København andre måder at være til i verden på, der udfordrede reguleringen af, hvad der er muligt at gøre, tænke og sige. I "ABZ" kastes der grus i det kapitalistiske effektivitetsmaskineri med beskrivelser af ulydige væremåder som uøkonomisk adfærd.

En bestræbelse efter at forbruge tid uden for den kapitalistiske produktion – ved at løbe op af den nedadgående rulletrappe, ved at vandre formålsløst omkring i nabolaget, ved at sove hele dagen, ved dagdrømmeri, osv. osv. Dette er ikke fritid – fritid er en del af den produktive adfærds kredsløb – dette er strålende spild (Det Fri Universitet i København 2001-2007).

Det Fri Universitet i København fokuserede ikke på store, totaliserende løsningsmodeller og benyttede ikke nyttemoralsk og magtfuld sprogbrug, men arbejdede på baggrund af det feministiske slagord 'det personlige er politisk' med at skabe mikropolitisk sammenkædninger, der bearbejdede hverdagslivets faktuelle forhold og følelser. Med ønsket om at skabe et alternativt politisk subjekt og åbne op for nye aktivistiske tankesæt blev det affektive brugt som et fundament for politisk handling (Cvetkovich 72). Ved at benytte intimitet, desorientering og følelsen af politisk depression og udmattelse, og ved at insistere på nødvendigheden af at sænke tempoet og ikke nødvendigvis at bevæge sig fremad, forsøgte Det Fri Universitet i København at pege på alternative værensformer, der forstyrrede det formålsorienterede, individfikserede neoliberale værdisæt.

På Det Fri Universitet i København eksisterede skrøbelighed sammen med et begær efter at lære og dele som en kollektiv og åben proces. Projektet handlede ikke om at undervise nogen i noget men om at skabe et fælles rum for diskussion. Viden blev betragtet som en social relation ikke som en sandhed eller en ejendel, der kan privatiseres og tages patent på. I modsætning til den kompetence-baserede læringsmodel, der karakteriserer officielle uddannelsesinstitutioner, og som Paulo Friere kalder 'bankmodellen' (Friere 53), fordi den er karakteriseret ved at viden og facts overføres fra den vidende underviser og 'deponeres' hos den uvidende studerende, var Det Fri Universitet i København interesseret i intellektuel frigørelse og lighed som et udgangspunkt for læring. Inspireret af radikal pædagogik blev der insistet på hvad vi med Jacques Rancière kan kalde en forudgående lighed mellem mennesker, ifølge hvilken alle og enhver kan tænke, tale og deltage i skabelsen af et fælles rum (jf. Rancière, *Den uvidende lærer* 18). Læringens subversive potentiale var afgørende og Det Fri Universitet i København var optaget af, hvorledes de deltagenes imaginære og kreative forhandling af deres eksistensberettigelse kunne udfoldes hinsides allerede fastlagte strukturer og roller. Det Fri Universitet i København ønskede imidlertid ikke at fungere som en reproducerbar (universitets)model, men fokuserede på kreativt og kritisk at lege med institutionelle forestillinger og dermed skabe et imaginært billede, som folk kunne investere i. Som det er formuleret i "ABZ" under begrebet selv-institution, var den primære intention ikke at få så mange som muligt

til at møde op i lejligheden på Nørrebro, men at inspirere andre til at skabe deres eget selvdefinerede universitet.

Modellen for det Fri Universitet er en vi har taget op og bearbejdet, og den bygger på direkte umedieret udveksling af viden mellem mennesker som middel for social forandring. Det er vores håb at du i stedet for at drømme om det Fri Universitet i København eller London Anti-Universitet eller det Fri Universitet i New York eller det Spontane Universitet tager hen hvor du bor og etablerer dit eget universitet som bygger på den viden som findes i dit netværk (Det Fri Universitet i København 2001-2007).

KREATIV INSTITUTIONSKRITIK

De forholdsvis få gange Det Fri Universitet i København takkede ja til en udstillingsinvitation bevægede Heise og Jakobsen sig kreativt og kritisk med og imod kunstinstitutionen, der på daværende tidspunkt var præget af den såkaldte New Institutionalism. En eksperimenterende institutionel praksis, der på kuratorisk og institutionelt niveau sammensmeltede institutionskritik og den relationelle æstetik⁴, og som var optaget af at bruge kunstinstitutionen som en platform for et nyt samfundskritisk engagement. Det Fri Universitet i København stillede sig kritisk an over for denne praksis og ønskede ikke at agere 'relationel æstetik' inden for institutionens rammer. Det var ifølge Det Fri Universitet i København ikke muligt blot at løfte selv-institutionens mellemmenneskelige aktiviteter over i udstillingsrummet, og repræsentere det, som om det var et kunstobjekt.

Den kollektive viden, der blev produceret i lejligheden på Nørrebro, var ikke alene kontekstafhængig, den var en flygtig og levende forbindelse mellem de mennesker, der havde været tilstede. I et forsøg på at beskyt-

4 Det var på baggrund af en række nye procesorienterede og dialogskabende værker, at den franske kunstkritiker og kurator Nicolas Bourriaud i den indflydelsesrige bog *Esthétique Relationnelle* fra 1997 udviklede teorien omkring den relationelle æstetik. Bourriaud beskriver i bogen, hvorledes den procesorienterede samtidskunsts åbne og dynamiske strukturer, i modsætning til konventionelle værktøjer, tilskynder publikum til at interagere med værket og bidrage til dets fuldførelse. Denne inviterende gestus forvandler ifølge Bourriaud kunsten til en art 'møde-tilstand', der bringer kunstværket hinsides sin simple tilstedeværelse i rummet og danner grobund for mellemmenneskelige møder.

te projektets porøse sociale forbindelser og flydende modstandsform, og undgå at forvandle aktiviteterne til et skuespil, skabte Heise og Jakobsen et propagandamateriale, der i en billedkunstnerisk æstetik tog form af plakater, billboards, videoer, lydstykker og dias. I en envejskommunikation repræsenterede materialet ideerne bag projektet og spillede kritisk op i mod den relationelle æstetiks dialogbaserede værkformer (jf. Heise, Jakobsen & Pedersen).

Selvom Det Fri Universitet i København bevægede sig væk fra kunstinstitutionens fysiske rammer for at engagere sig i dagliglivets usikre materielle og sociale forhold, anvendte Heise og Jakobsen altså fra tid til anden kunstinstitutionen som en trojansk hest til at udfordre etablerede magtrelationer og skabe alternative modbilleder og subjektpositioner (Lippard 144). Det Fri Universitet i Københavns konstante bevægelse mellem synlighed og usynlighed, mellem inden for og uden for institutionen og mellem intervention og tilbagetrækning kan betragtes som et forsøg på at undgå en radikal avantgardistisk negationsstrategi, der sjældent formår at udfordre det objekt, der kritiseres. I modsætning til historiske avantgardebevægelser som fx situationismen, der fuldstændig forkastede den institutionelle kontekst, forsøgte Det Fri Universitet i København at anvende den magt, institutionaliseringen medførte både inden for og uden for de etablerede rammer. Det væsentlige var således ikke at undvige selve institutionaliseringen, men aktivt at bruge den til at forsøge at udpege andre måder at organisere og indrette sig på end dem, kapitalismen dikterede. Med Gerald Raunig kan man sige, at Det Fri Universitet i København benyttede en "instituent practice" (jf. Raunig). En kritisk praksis, der forsøger at sammensmelte social kritik, institutionel kritik og selvkritik, og som opstår, når man ikke følger de dominerende (neoliberale) normer, men forsøger at forråde spillets regler gennem en vedvarende transformationsproces.

Fra et selvforståelsesmæssigt synspunkt passede et politiseret, socialt baseret projekt som Det Fri Universitet i København som hånd i handske til New Institutionalisms kritiske agenda, der gik ud på at bruge kunstinstitutionen som en platform til at formulere alternativer til den aktuelle kulturelle og politiske situation (jf. Möntmann). Intentionen med New Institutionalism var en radikal transformation af kunstinstitutionen, der, med et engagement i sin lokale kontekst såvel som globale politiske spørgs-

mål, skulle fungere som "part community center, part laboratory, and part academy", som lederen af Rooseum – et af de mest fremtrædende eksempler på New Institutionalism – Charles Esche formulerede det (citeret i Stenbeck 23). Kunstinstitutionen i sin helhed blev gentænkt, reformeret og omstruktureret, og udstillingen som institutionens primære aktivitet blev afløst af fleksible og publikumsinkluderende formater, der mimedede den relationelle æstetiks åbne, deltagelsesbaserede værker (Ekeberg 55). Som reaktion på højrepopulisme, velfærdsstatens udfordringer, privatiseringen af offentlige rum og den neoliberale ideologis dominans ønskede de progressive institutioner at gøre sig relevante for en bredere offentlighed ved at adressere specifikke sociale problemstillinger og facilitere diskussioner af aktuelle politiske emner. Temaer som globalisering, demokrati og antikapitalistisk modstand blev således bearbejdet visuelt, iscenesat rumligt og diskuteret diskursivt (jf. Marchart), og der blev trukket ideologiske veksler på de kritiske teorier, der bl.a. er formuleret i Antonio Negri og Michael Hardts toneangivende bog *Empire*, teorier der ligeledes influerede de samtidige sociale bevægelser som anti-globaliseringsbevægelsen. Kuratorerne bag New Institutionalism kuraterede politiske repræsentationer ind i kunstudstillingen og forskød hermed den traditionelle opdeling mellem kunst og politik, hvilket muliggjorde, at kunstinstitutionen kunne rumme diskussioner, der var blevet udgrænset i en stadig mere nedlukket politisk offentlighed.

De progressive kunstinstitutioners fokus på alternativ modstand og politisk repræsentation var uden tvivl af stor betydning på et tidspunkt, hvor en kritisk politisk offentlighed var tvunget i knæ af det accelererede neoliberale kontrolregime, men faren for instrumentalisering og rekupe-ration lå lige for, som Anthony Davies gør opmærksom på (jf. Davies). De kritiske strategier, der blev bragt i spil i de nye institutionelle praksisser, kunne relativt let tvistes af neoliberalismen, således at de, imod hensigten, endte med at støtte det system, de som udgangspunkt var kritiske over for. Når alt kom til stykket, var der ifølge Davies, Bolt og Holmes således ikke den store forskel på New Institutionalism- og New Management-diskursen, da begge hyldede forestillinger om deltagelse, åbenhed, fleksibilitet, social ansvarlighed og kreativitet – den ene med et menneskeligt ansigt, den anden uden – og spørgsmålet er således, om den form for kritik, der blev praktiseret med New Institutionalism, ikke allerede på forhånd var

Fig. 4.

Det Fri Universitet i Københavns plakatbog.

amputeret, da den blot reproducerede neoliberalismens imperativer og processer (jf. Davies; Bolt 2004; Holmes). Et forhold som Jakob Jakobsen, Anthony Davies og Stephan Dillemath ligeledes peger på i retrospekt i det fællesproducerede manifest "There is No Alternative: THE FUTURE IS (SELF-)ORGANIZED PART 2" fra 2013:

Som arbejdere i kultur- og undervisningssektoren må vi gøre os klart, at det der sker med kritik og politisering, og særligt indenfor rammerne af samtidskunsten,

har vist sig at være endnu mere tandløs end frygtet. Ved at efterabe private virksomheders managementstrategier har kunstinstitutionerne tilegnet sig en retorik, hvor social ansvarlighed og etisk ledelse bruges til at fremstå som progressiv. I forklædning af kunsttrends såsom relationel æstetik og New Institutionalism, eller statsprogrammer såsom social inklusion, fortsætter de privilegerede deres glade dans. Politiske agendaer blev afpolitiserede, kampe blev fjernet fra politik i takt med at glamourøse institutioner blev klædt ud som frivillige lokalcentre, og virksomheder som velgørende organisationer (Davies, Dillemoth & Jakobsen 31-32)⁵.

REKUPERATION OG KRITISK RE-ENGAGEMENT

New Institutionalism formåede kun midlertidigt at mobilisere et kritisk samfundsengagement i kunstinstitutionen og blev i løbet af få år rekupe-
reret af neoliberalismen. Det lykkedes ikke for alvor de progressive kun-
stinstitutioner at forbinde den kritik, der blev mobiliseret inde i instituti-
onen med de politiske realiteter udenfor, og på kort tid blev de stik imod
hensigten forvandlet til medspillere i et intensiveret finanskapitalistisk
spil. De institutioner, der havde dannet fortrop, blev efterfølgende enten
omstruktureret, kraftigt beskåret eller lukket helt ned som Rooseum i 2006,
og de institutionelle eksperimenter blev uskadeliggjort, som Nina Mönt-
mann skriver.

Det virker til, at de fleste af institutionerne er blevet sat på plads, som var de ure-
gerlige teenagere. Kort sagt så blev kritiske røster ikke accepteret. Kritikken over-
levede ikke 'virksomhedsgørelsen' af det institutionelle landskab (Möntmann).⁶

-
- 5 "As workers in the cultural and educational sector we have to acknowledge that what passes for critique and politicisation, particularly within the contemporary art community, has proven to be even more toothless than feared. Mimicking the strategies of corporate management, art institutions adopted the rhetoric of social responsibility and ethical governance as a means to appear progressive. Under the guise of art trends like relational aesthetics and new institutionalism, and state agendas like social inclusion, the privileged continued their merry dance. Political agendas were de-politicised, struggle was taken out of politics as glamorous institutions dressed up as community centres, and corporations as charities". (min oversættelse)
- 6 "Most of the institutions seem to have been put in their place like insubordinate teenagers. What is not wanted, in short, is criticality. Criticality didn't survive the 'corporate turn' in the institutional landscape". (min oversættelse)

I tråd med denne neutralisering af de progressive kunstinstitutioner modtog Det Fri Universitet i København – paradoksalt nok tre år efter det officielt var lukket ned – et brev fra Videnskabsministeriet, der under overskriften 'Helge Sander til kamp mod fup-universiteter', ulovliggjorde frie, selvorganiserede universiteter (Det Fri Universitet i København 2011). Under dække af at ville beskytte universitetsbetegnelsen erklærede brevet, at Det Fri Universitet i København ville blive omfattet af et forbud i en ny lovparagraf, hvis de genoptog deres aktiviteter. En ideologisk motiveret gestus, der med al tydelighed viser, hvor langt magten er villig til at gå i forsøget på at strukturere civilsamfundet og i sidste instans kriminalisere alternativer.

Hvis man ser tilbage på Det Fri Universitet i Københavns særlige modstandspraksis er spørgsmålet om den kritiske vidensproduktion, der fandt sted i de intime dagligdagsrammer på Nørrebro, på trods af ønsket om at være et frit, åbent og tilgængeligt universitet for alle og enhver, reelt var for eksklusivt og marginalt til at den havde nogen egentlig samfundseffekt. Den kritiske leg med institutionsformen og forsøget på at trække sig væk fra de etablerede magtstrukturer og skabe selvstyre, men samtidig strategisk at intervenere i og bevæge sig på grænsen af kunstrummet, viste sig ligeledes at være en svært kritisk manøvre. I retrospekt kan man således stille spørgsmål ved, i hvor høj grad Det Fri Universitet i Københavns kritiske modstandspraksis lykkedes, og om projektet reelt formåede at undvige assimilering i de etablerede magtstrukturer. Derudover er spørgsmålet om projektet ikke netop via sin fleksible, midlertidige og åbne selvorganiseringsform og fokus på deltagelse og selvrealisering tenderede til at affirmere det, projektet forsøgte at kritisere; nemlig den neoliberale kapitalismes prækære arbejdsforhold og kreativetsmantra, der gik ud på at få folk til at arbejde kreativt, fleksibelt, hele tiden, uden at få penge for det og lade fritid og arbejde smelte sammen. Bekræftede den u håndgribelige, foranderlige og kreative modstandspraksis og den selvdefinerede institutionsform ikke tendentielt vidensøkonomiens immaterielle og abstrakte organisationsformer til trods for ønsket om det modsatte, kunne man kritisk spørge, og endte Det Fri Universitet i København således ikke lidt i samme paradoksale situation som New Institutionalism; med at reproducere den nye kapitalistiske ånds quasi-kunstneriske forestillinger om autonomi, deltagelse, kreativitet, midlertidighed og åbenhed? (jf. Chiapello og Boltanski).

Selvom Det Fri Universitet i København lukkede ned for snart 10 år siden, er der dog noget, der tyder på, at projektets kritiske modstandspraksis er ved at få et efterliv i visse kunstinstitutioner, der trækker veksler på de strategier og metoder, der blev udviklet af exodus-institutioner som Det Fri Universitet i København. På samme måde som Det Fri Universitet i København er en række fortrinsvis mindre institutioner som fx Casco – Office for Art, Design and Theory i Utrecht og The Showroom i London nemlig i færd med kritisk at genokkupere institutionsformen og krydsbestøve selvorganisering, kollektiv vidensproduktion, ulydighed og radikal pædagogik i forsøget på at udfordre den neoliberale doxa, der, for første gang i mange årtier, er svækket som resultat af den aktuelle krise. En krise, der ikke kun har medført et økonomisk kollaps, men også et ideologisk dødvande, der potentielt kan gøre det muligt for disse kritiske institutioner at udpege alternative handlingsmodeller og værensformer, der insisterer på andre måder at leve på end den kapitalistiske 'business as usual' (Fisher & Möntmann 176). Som Det Fri Universitet i København har disse institutioner fokus på kollektive og spontane arbejdsmetoder og på alternative former som workshops, seminarer, gåture og middagsdiskussioner, samtidig med at de faciliterer sociale møder og forhandling mellem kunstnere og intellektuelle og grupper, der normalt ikke er en del af kunstpublikummet, som aktivister, flygtninge og socialarbejdere (Lütticken 3).

I takt med at krisen bliver dybere, og neoliberalismen får sværere ved at komme op med løsninger, der gavner almindelige mennesker, forsøger de kritiske institutioner, der umiddelbart ligner 'almindelige' kunstinstitutioner, men som drives på baggrund af kollektiv beslutningstagnation og med input fra diverse netværk og fællesskaber at åbne sprækker til nye politiske horisonter, der gør det muligt at genvinde den fremtid, som mange kritikere hævder er tabt (jf. Berardi). På linje med Det Fri Universitet i København arbejder disse institutioner med anti-autoritære selvstyreprincipper og en kollektiv, åben og procesorienteret researchmetode, der fokuserer mere på midler end på mål. Med udgangspunkt i feministisk kritik, postkapitalistisk politik og 'creative commoning' forsøger disse kunstinstitutioner, som Det Fri Universitet i København i sin tid gjorde det, at stille spørgsmål ved den neoliberale kapitalismes hegemoniske idealer. Spørgsmålet er så selvfølgelig, om de nye kritiske institutionseksperimenter formår at løfte

samfundskritikken ud over institutionens rammer, og bruge krisen som et mulighedsrum, eller om de blot er udtryk for en ny form for New New Institutionalism. Om en kritisk modstandspraksis som Det Fri Universitet i København reelt kan fungere som en prisme til at tænke og realisere en mere bæredygtig samfundskritik i de nye para-institutioner, kan kun tiden vise.

RESISTANCE FROM BELOW

Copenhagen Free University and the Possibility of a
Critical (Re)engagement in the Art Institution

The artist run anarcho-collective Copenhagen Free University that unfolded from 2001 to 2007 in the private apartment of Henriette Heise and Jakob Jakobsen was an attempt to create a free and autonomous university for alternative and marginalized forms of knowledge outside the profit oriented, neoliberal knowledge economy. The article starts out with a presentation of Copenhagen Free University's project and its attempt to develop a strategy of self-institutionalization fusing collective knowledge production and radical pedagogy. Hereafter follows a discussion about the similarity between Copenhagen Free University and New Institutionalism, a strategy adopted by medium-sized art institutions in an attempt to put the art institution to a progressive end. As the article points out, Copenhagen Free University could be said to have ended in a paradoxical position where it mirrored a broader development taking place within contemporary capitalism where notions like autonomy, participation, creativity, temporality and openness played a significant role in the breaking down of the barriers between work and life. The article ends by asking whether the economic crisis could result in new experimental attempts to take over the art institution, putting it to anti-capitalist purposes.

KEYWORDS

EN: Copenhagen Free University; self-institution; exodus; radical pedagogy; New Institutionalism; neoliberalism; para-institution

LITTERATUR

- Berardi, Franco 'Bifo'. *After the Future*. Oakland: AK Press, 2011.
- Bolt, Mikkel. *En anden verden. Små kritiske epistler om de seneste årtiers antkapitalistiske satsninger i kunst og politik og forsøgene på at udradere dem*. København: Nebula, 2011.
- Bolt, Mikkel. "Grænser for deltagelse. Den progressive kunstinstitution, 'participations'-diskursen og krisen". *K&K* 118, (2014): 193-204.
- Boltanski, Luc & Éva Chiapello. *Le nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard, 1999.
- Bourriaud, Nicolas. *Relationel æstetik*. København: Det Kongelige Danske Kunstakademi, 2005.
- Cvetkovich, Ann. "Depression: A Public Feelings Project". *Chewing the Scenery*. Zürich: Edition Fink, 2011: 71-99.
- Davies, Anthony. "Take Me I'm Yours: Neo-liberalising The Cultural Institution". *Mute* 2: 5 (2007): 100-113.
- Davies, Anthony; Stephan Dillemath & Jakob Jakobsen. "There is No Alternative: THE FUTURE IS (SELF-)ORGANIZED PART 2. *Self-organized*. Hebert & Karlsen (red.). London: Open Editions 2013.
- Det Fri Universitet i København. "ABZ". 2001-2007 <copenhagenfreeuniversity.dk/abzdk.html>.
- Det Fri Universitet i København. "Vi har sejret!". 2007 <<http://www.copenhagenfreeuniversity.dk/wondk.html>>
- Det Fri Universitet i København. *Trauma 1-11. Fortællinger om Det Fri Universitet i København og det omgivende samfund i de sidste ti år*. Roskilde: Museet for Samtidskunst, 2011.
- Ekeberg, Jonas. "Institutional Experiments between Aesthetics and Activism". *Self-organised* Hebert & Karlsen (red). London: Open Edition, 2013: 50-61.
- Fisher, Mark. *Capitalist Realism. Is There No Alternative?* Winchester: Zero Books, 2009.
- Fisher, Mark & Nina Möntmann. "Peripheral Proposals". *Cluster: Dialectionary* Emily Pethick (red.). Berlin: Sternberg Press, 2014: 171-183.
- Friere, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. London: Penguin Books, 1996.
- Hardt, Michael. "Affektivt arbejde". *Bidrag til kritik af den politiske vidensøkonomi*. Jakob Jakobsen (red.). København: Nebula, 2014: 15-30.
- Hardt, Michael & Antonio Negri. *Imperiet*. København: Informations Forlag, 2003.
- Heise, Henriette, Jakob Jakobsen & Karen Mette Fog Pedersen. "Interview: Det Fri Universitet". 2011 <<http://www.kunstkritikk.dk/artikler/interview-henriette-heise-og-jakob-jakobsen/>>
- Holmes, Brian. "Liar's Poker: Politikens repræsentation/ repræsentationens politik". *Øjeblikket* 48, 2007: 34-38.
- Jakobsen, Jakob. *Bidrag til kritik af den politiske vidensøkonomi*. Jakob Jakobsen (red.). København: Nebula, 2014: 7-13.
- Jakobsen, Jakob & Judith Schwarzbart. "Copenhagen Free University" (interview) *Teasing Minds*. Kunstverein München, 2004: 16-17.
- Lippard, Lucy. "Trojanske heste: Den aktivistiske kunst og magten". *City Rumble. Kunst, intervention og kritisk offentlighed*. Bolt & Hindsbo (red.). København: Forlaget Politisk Revy, 2005: 144-173.

- Lütticken, Sven. "Social Media: Practices af (In)Visibility in Contemporary Art". *Afterall* 40, efterår/vinter (2015) <http://www.afterall.org/online/social-media_practices#.VvKijXA75Fk>
- Marchart, Oliver. *Hegemonie im Kunstfeld. Die documenta-Ausstellungen dX, D11, d12 und die Politik der Biennalisierung*. Cologne: Walther König, 2008.
- Möntmann, Nina. "The Rise and Fall of New Institutionalism". *EIPCP*, 8 (2007) <<http://eipcp.net/transversal/0407/moentmann/en>>
- Rancière, Jacques. "Uendelig retfærdighed". *Lettre Internationale* 4 (2004): 62-63.
- Rancière, Jacques. *Den uvidende lærer*. Århus: Philosophia, 2007.
- Raunig, Gerald. "Instituent Practices: Fleeing, Instituting, Transforming". *EIPCP*, 1 (2006) <<http://eipcp.net/transversal/0106/raunig/en>>
- Stenbeck, Katarina (red.). *There's Gonna Be Some Trouble – The Five Year Rooseum Book*. Malmø: Rooseum Center for Contemporary Art, 2007.
- Virno, Paulo. "Virtuosity and Revolution: The Political Theory of Exodus". *Radical Thought in Italy. A Potential Politics*. Michael Hardt og Paulo Virno (red.). Minneapolis: University of Minnesota, 1996: 13-37.

